

Társasélet a szegedi tanyákon

Az alföldi tanyák településével, keletkezésének okaival, „sorskérdései”-vel mindmáig többet foglalkoztak a különböző szaktudományok, mint magának a tanyai gazdálkodásnak s kiváltképpen a hagyományos életmódnak a föltárásával. Pedig a tanyakutatás legkiválóbbjai: a néprajztudós Györffy István és a szociográfus-agrárközgazdász Erdei Ferenc 1920—30-as években írt munkáiból nem hiányoznak a tanyai életre és a gazdálkodás módjára vonatkozó adatok, megfigyelések sem. Napjaink társadalmi változásait, a néhol robbanásszerű életformaváltást ismerve pedig különösen sürgető feladat gyűjteni a hagyományos tanyai életmód már csak töredékes változatokban és az idősebb nemzedék emlékeiben élő darabjait. Ez a fölismerés indított arra évekkel ezelőtt, hogy módszeresen vizsgáljam a Szeged környéki tanyák hagyományos és változóban levő életmódját.

Erdei Ferenc ma is érvényes, néprajzi-szociográfiai szempontokat egyesítő tanyarendszerezésében (*Magyar tanyák*) a szegedi határt túlfejlődött tanyás vidékként jellemzi. Megállapítását azzal indokolja, hogy Szeged határában — és még a „három város”: Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd területén — értek el legfejlettebb formát az egyes tanyatípusok. Ahol szabályos tanyásodás zajlott le — s erre a legjobb példa Erdei szerint Hódmezővásárhely —, ott a tanyafejlődés harmadik, a 20. századi szakaszában is fennmaradt a városi ház és a tanya közötti kétlakiság. Minden, jelentős földdel bíró tanyai gazdának volt a városban háza, ahol a munkából kiöregedett idős szülők éltek. Piaci napokon az eladás-bevásárlás után, vasárnap és ünnepeken itt időzött a tanyán élő család, és sok helyen innen, nagyszüleiktől jártak iskolába a gyerekek. Miután a gazdálkodást átadta fiainak, a városi házba „ment haza” minden idősebb gazdaházaspár.

A túlfejlődött tanyás városokban megszakadt a városi ház és a tanya összetartozása, amely korábban ott is általános volt. Szegeden a várostól 20—25 km-re felosztott pusztákon már a múlt század utolsó harmadában olyan családok telepedtek meg, melyeknek nem volt városi házuk, s mivel a várostól távol éltek, nem is törekedtek ott házat venni. Ezek a szegedi tanyák már önálló telephelyek, amelyek népe csak adót fizetni, pörösködni és termékfölöslegét értékesíteni járt a városba. Erdei ezeket a várossal laza kapcsolatot tartó, csupán városi áruértékesítésre termelő parasztgazdaságokat farmtanyának nevezi.

A városi házzal bíró, oda hetente egy-két alkalommal bejáró tanyaiak jobbra belterületi szomszédaikkal, rokonaikkal tartottak fenn kapcsolatot. Nem így szerveződött a farmtanyák és a városi haszonbéres tanyák népének társasélete. Ők születésüktől halálukig tanyán éltek, az anyavárosba a piacozáson és adófizetésen kívül csak a havibúcsúra látogattak, így szükségszerű volt, hogy kapcsolataik egymáshoz, főleg a tanyaszomszédokhoz kötődtek. Ott, ahol elszaporodtak a tulajdonföldön vagy bérleten keletkezett farmtanyák, a tanyaiak mindennapi szükségleteinek kielégítésére hamarosan közigazgatási kirendeltség, szatócsüzet létesült, iskola épült, majd a hét bizonyos napjain orvosi rendelést tartottak. Szeged városa 1892-ben két külterületi közigazgatási központot létesített (Alsó- és Felsőközpont), ahol pár év múlva templom épült, s lassan kialakult a tanyaközpont intézményhálózata: iparosok telepedtek le, malom épült, piacot tartottak stb. A század első évtizedeiben indult a tanyaközpont kialakulása Várostantyán (ma Ásotthalom), Lengyelkápólnán (ma Zákányszék) és Szatymazon. A 142 ezer hold kiterjedésű szegedi határban e néhány tanyaközpont számottevő társadalmi és kulturális szükségleteket elégített ki, de a társaséletben sokáig nem gyengítette a hagyományos közösségi alkalmak vonzását és népszerűségét.

A társasélet az életmódnak csupán egyik, de éppen nem jelentéktelen összetevője. Ebben tükröződnek talán legjobban az emberek és a családi közösségek egymás közötti kapcsolatai — és nem zárt településen élő, hanem viszonylag szétosztott tanyai népeességről szólva, ez különös figyelmet érdemel. Nem céлом most az írott források kiaknázása, sőt ismertetésem szándékoltan paraszti visszaemlékezésekre építem, melyek nyomán a közösségi alkalmak életben betöltött szerepe — úgy vélem — jobban megragadható. Egyedül Tömörkény István néhány forrásértékű adalékával teszek kivételt: az ő leírásai a legidősebb nemzedék visszaemlékezéseivel időben éppen egybevágóak, vagy valamivel korábbi évekről, az 1890-es évek elejéről tudósítanak.

A közösségi életben több néprajzi jelenségcsoport összegeződik (társaságban végzett munkák, társas összejövetelek, társadalmi szervezetek stb.), melyekből most csak a hagyományos összejövetelekre keríthetek sort. Hiszem, így is alkalom adódik néhány következtetésre.

TÁRSAS ÖSSZEJÖVETELEK

A tanyai családok talán legsűrűbben ismétlődő összejövetele a szomszédolás. A jó viszonyt a gyakori közös munkák, egymás kisegítései alapozták meg. Adódott ok haragra, pörlekedésre is, ha az aprójószág, a tehének vagy a birkák átlegeltek a másik földjére, de az okozott kárt a szomszéd rendszerint kiegyenlítette, valami módon jóvátette. Magam is tapasztaltam, hogy amikor két szomszéd között — éppen a baromfi kártevése miatt — súrlódás adódott volna, a kártevő engedménye révén úgy egyezkedtek, hogy harag ne maradjon közöttük.

Tömörkény írja: „Tanyákon a szomszédolások csak télen szokásosak hétköznap is, dologidőben pedig csak ünnepnapokon. Nyáron vasárnap már reggel kilenc órára megfőzi az ebédet az asszony, ha a szomszédolás sora rajtuk van, hogy minél hamarabb mehessenek látogatóba, ahonnan csak este felé kerülnek elő.” (Új bor idején. 1958. 352.)

A szomszédokat rendszeren borral kínálják, újabban — ha számítanak jövetelükre — az asszonyok süteményt is készítenek. Emberek között a gazdaság körüli tennivalókról, a vetésekről, vásárokról folyt a szó, az asszonyok a fiatalokról, női munkákról beszélgettek. A század elején kevés tanyára járt újság, így a szomszédokkal való találkozás révén — s persze a városi piacokon, vásárokon — értesülhettek a nagyvilág és szűkebb környezetük friss eseményeiről. Híre volt az újságot olvasó, politizáló parasztembereknek, Domszéken egy ilyen jó „szótehetségű” kispapát „polgármestőr”-nek neveztek el s máig is így emlegetnek. Úgy látszik, télen a férfiak gyakrabban jártak szomszédolni. „Télön apám elvégezköltődött a jószág körül, aztán átmönt a szomszédba” — mondja a 68 éves Paragi Péter (Szatymaz). Tömörkény azt írja erről, hogy „telektálóznak”: „Ez az a foglalkozás, amikor összeverődnek egy tanyára és szóbeszéddel űzik az időt” (Új bor idején. 1958. 19). Másutt a tanyaiaknak ezt az időtöltését „darvadozás”-nak említi: „Ez a téli mesélésnek az állapota. Téli, korán sötétedő délutánokon szokás azt csinálni a befűtött tanyaszobában, ahova — hol egyik, hol másik helyre — a szomszédok összejárnak... A mesélő ember ajkáról ilyenkor lebbenek el a regék alakjai, a királyfiak, a sárkányok, vasorrú bábák, szép mesetündérek, szakállas farkasok...” (Munkák és napok a Tisza partján. 1963. 457.). Ilyenkor mesélték a régi öregek a Rózsa Sándor-történeteket és más betyármondákat, melyeket a ma élők oly kedvvel elevenítenek föl.

Kisparasztok némely nagygazdával is összejártak, de szorosabb volt az összetartás a hasonló vagyonúak között. Minden családnak kialakult a maga szomszédi köre — nem csupán a tőszomszédok közül —, akikkel összejártak, s számon tartották, kin van a szomszédolás sora. A sűrűn beépült, szinte utcászerű tanyasorokon az is előfordult, hogy nyári vasárnapokon a dűlőút menti gyepre ültek ki beszélgetni.

Apróság, de jellemző, hogy a rendre bekerített szegedi tanyáknak nem csupán a dűlőit meg a szántó vagy a legelő felé van kapuja, hanem a szomszédok felé is. E kiskapunak a gyakori használatát a vetésen át vezető csapás is jelzi.

Vasárnap délelőtt az alföldi faluk fóruma a községháza előtti térség, illetve a piactér volt, amit sokfelé *köpködőnek* neveztek. Hát a tanyákon? Ünnepek délelőttjén a tanyai ember is elment olyan helyre, ahol ismerőseivel, a környékbeliekkel találkozhatott. A tanyaközpontokhoz közel lakók a templom előtt vagy a vendéglőben, a távolabbiak a tanyai kocsmákban gyülekeztek. Ilyenkor a bormérésekben történt a napzámófogadás, ahol a munkaadó gazdák és a kisemberek közös megegyezéssel a következő heti napszám árát is megállapították.

A rokon családok egyik jeles találkozási alkalma az esztendőben farsang utolsó három napja, a *húshagyó*. A házasság gyermekei ilyenkor látogatták — s látogatják ma is — szüleiket, idősebb testvéreiket. Ha távolabb lakott a rokonság, a családfő kocsiba fogott s így több családhoz is betérhettek. Otthon mindig hagytak házpászort vagy *tanyást*. Vasárnap este a fiatalok báloztak, húshagyóhétfőn pedig *embőrbált* tartottak, amelyen csak házasemberek és feleségeik vehettek részt. Itt jegyzem meg, hogy a farsangi bálokat a tanyaközpontok vendéglőiben és a tanyai bormérésekben rendezték. A vidékünkön elterjedt *tuskóhúzás* a tanyákon nem volt szokásos, csak a szomszédos faluk: Öttömös, Sándorfalva, Sövényháza környékén ismerik.

Érdekes nyelvi hagyomány, hogy a szegedi tanyákon más ünnepek vagy akár a hétköznapi munkátlan időtöltését is *farsangolásnak* nevezik — feltehetően a farsang ilyen jellege alapján. Ha bármikor rokonlátogatóba vagy szomszédolni mentek, úgy mondják: *elmögyünk farsangolni*. Pl. *mi augusztus huszadikán mögyünk farsangolni Üllésre*. De ha elvégezni való dolog van a földben vagy a ház körül, akkor azt mondják: *most nincs időnk farsangolni*.

Télen minden tanyában elmaradhatatlan volt a disznótör. Nagyon szegény volt az a család, amelyik disznót sem tudott vágni. Ha a homoki szegényember legalább egy malackát vágott, a torra elhívta néhány szomszédját, közeli testvéreit, akik persze vissza is hívták. Módos gazdahelyen 10-12 ház (háznép) is összejött, *olyan volt a disznótör, mint egy kisebb lakodalom*. Minden családban, szűkebb rokonságban akadt férfi, aki értett a böllérmunkához. Rajta kívül a disznóvágáson csak a szülők, közel lakó testvérek segítettek. A torra, vagyis a vacsorára külön hívták a komákat, jószomszédokat: „*Mikor mögfőtt a paprikás, utána monstem hívogatni. Olyan kis legényke voltam. Vítettük a kóstolót a szomszédoknak, egyúttal estére möghívtuk őket: tisztöli kendőket edősapám, gyűjjenek el vacsorára*” (Földi Lajos 72 éves, Ásotthalom). Más helyen már a disznóvágás előtti napokban meghívták a vendégeket. A disznótör hagyományos étrendje: tyúkleves, szárma (töltött káposzta), sült hurka-kolbász és rétes, zsiros pogácsa vagy fonott kalács. Bort ittak rá s vacsora után legtöbb helyen a *tambura* is előkerült. Módos gazdáknál cimbalmos, néhol rezesbando is muzsikált.

Vacsora közben kopogtattak be a torra a *szűrösök*: hívatlan vendégek, akik rossz, elhasznált ruhába öltöztek — a nők nadrágba, kabátba, a férfiak szoknyába —, többek bekormozták az arcukat, hogy ne ismerjenek rájuk. Nagy zajkeltéssel — rossz bádogot, tepsiket összeütögetve — érkeztek, köszöntötték a házigazdát, és éhségükre hivatkozva ennivalót kértek. A háziak hurka-kolbásszal kínálták őket. A hívatlanok ettek-ittak s rövid tréfálkozás után nagy lármával távoztak. A tanyaiak úgy emlegetik őket: *fölkötöztek cigánynak*. Mesélik azt a régi történetet, hogy miközben egy legény a disznótörbe beköszönt és énekszóval tartotta a népes vendégséget, azalatt társai kiásták a ház falát s ellopták a szobában lerakott *disznóegyetmást*. A hívatlan legény avval adott jelt a kinn várakozó házásoknak, hogy fennhangon énekelte: „*Assad Tamás, kapard Balázs, mulat a vendég...*”

Névnapot köszönteni a század elején csak tehetősebb gazdákhöz jártak, akik illendően vendégül is látták a jószomszédokat és az atyafiságot. Jobbára a téli névnapozásokat emlegetik, a karácsony utáni István- és János-napot, ami nem véletlen:

ilyenkor nem volt dologidő, az emberek ráértek mulatozni, „farsangolni”. Ezen kívül, olykor szűkebb körben megtartották minden, a katolikus egyház által tisztelt „szent” nevenapját, így az Antal-, József-, Mihály-, Péter- napot. Ezek ünnepnek számítottak, amikor a tanyák népe nem dolgozott. Szokás volt, hogy a gazdákat névnapjukon a környék zenészeiből verbuválódott *parasztbanda* köszöntötte. Borral kínálták őket és pénzt kaptak a gazdától. A köszöntőket rendszerint birkapaprikással, télen, disznóvágás után pedig szármával vendégelték meg. Sok helyen késő éjszakáig mulatoztak: „*Volt egy nagybátyám, Földi János ökörcsordás, az estétől röggelig tudta a nótát, összeszögte azokat a régi betyáros nótákat*” — emlékezik az ásothalmi Földi Lajos.

Asszonyok névnapját nemigen tartották meg, csak az utóbbi időben — városi hatásra — terjed a köszöntésük, és most már ajándékot is visznek.

A társas összejövetelek ritkán múltak el muzsika és dal nélkül. Tanyai népünk igen dalkedvelő, szereti a zenét, a nótázást, amikor annak van az ideje. Leggyakoribb hangszerük a *tambura* (a citerát nevezik így!), szinte minden családban akad egy-egy ügyes tamburás. A múlt században s még századunk első évtizedeiben is kedvelt volt a dudajáték. Híre járt a jó bőrdudásoknak, a tanyai öregek sokukat máig emlegetik. A dudás disznótorokon, házi bálakon, lakodalmakon játszott — bandában is, de gyakrabban egyedül. „*Nincs az a hangszer, aki ezt mögkerülje*” — mondta a rúzsai Csóti Antál, aki az utolsó bőrdudás ma az egykori szegedi tanyavilágban. Arra utalt, hogy a duda hangja mindenképpen kihallatszik a bandából, bármilyen ügyesen játsszék is a klarinétos vagy a harmonikás. Aki hallotta dudálni, igazat ad neki.

A tanyai fiatalságnak a kocs mákban, útszéli csárdákban tartott bálak nem mindig s nem mindenütt nyújtottak szórakozást. Jobban kedvelték a maguk között szervezett házi mulatságot, aminek *dugott bál* vagy *csutri* a neve. Hallgassuk meg erről is Tömörkény Istvánt, akinek 1899-ben írt elbeszélését bizonyosan a közvetlen élmény hitelesíti: „...összeállnak húszan-huszonöten legények, s valamely fiatal gazda tanyáján, ahol elég tág ahhoz a szoba, maguk rendeznek bált, hívogatván rá a környékből a lányfelét. De ennek úgy kell menni, hogy akit nem illet, ne tudjon róla, mert büntetés jár ki érte...

...nem is este kezdődik a vigasság, hanem már délután. Jönnek a lányok, meg a táncos kedvű menyecskefélék, minthogy ezeknek híradással voltak... Egy csomóba verődnek a lányok az udvarban, a legénynép pedig szivart szí odabent a szobában, ami a napot ünnepi jelentőségre emeli. S csapra van már ütve az akós hordó a konyhában...” (Dugott bál. In: A Szent Mihály a jégben. Bp. 1957. 307—308.)

Megtudjuk még Tömörkénytől, hogy a legények cimbalmost fogadnak, lassú és friss csárdást járnak, majd amint a tanyai iskolában megcsendül a harangszó, a lányok hazaindulnak, a legények mulatozása pedig folytatódik. Másutt arról is tájékoztat, miért nem jelentik be az ilyen bált a hatóságnál: „Ezt részben azért teszik, mert a dugott bálra dugott bort visznek, ami után nincsen megfizetve a fogyasztási adó és így olcsóbb. De van más, magasabb oka is... Akiról azt akarják, hogy ne legyen ott, annak nem adják tudtára, hogy melyik tanyában, mikor és hol lesz a bál.”

Mivel tudjuk kiegészíteni a kortárs eleven, színes leírását? A csutribált ősztől tavaszig tanyaházakban, ám nyári vasárnapokon kinn a szabadban, erdőszélen vagy valamely tanya melletti gyepen tartották. Jobbára szegény családok adták át a házukat csutrirra, akik rászorultak az érte kapott csekély pénzjuttatásra, melynek *lámpapénz*, *mészpénz* neve hallható. Gyakran szőlőhegybeli csőszházban vagy más házában lakó zsellérembernél rendeztek csutrit. Egybehangzó a visszaemlékezők véleménye: gazdahelyen, jól berendezett, takaros tanyában nem engedtek dugott bált tartani — legfeljebb nyáron, amikor a szabadban táncoltak.

A legények 17—18 éves koruktól jártak rendszeresen csutriba. Elterjedt szokás, hogy azt vették legényszámba, aki aratáson, *sarnyúvágás*kor először maga kaszált.

Az ügyes, erős fiatal így hamarabb kezdhette a legényéletet. A lányok 15-16 éves koruktól járhattak el, de 13-14 éves lányokat is elengedtek nénjükkel, ha hívták őket. Bandában, összefogózva érkeztek a tánchelyre, és „napáldozat” előtt ugyanúgy indultak haza. A századfordulón a legények intéssel hívták táncba a lányokat, az 1910-es években pedig névről szólították őket. Táncok közötti szünetben a lányok lánypajtásaik között, a legények cimboráikkal beszélgettek, daloltak.

Az első világháború után felnövő tanyai nemzedék még csutribálokön szórakozott, de a város és a tanyaközpontok közelében a csutri szerepe egyre visszaszorult, mivel a hatóságok szigorúbban ellenőrizték és büntetést róttak ki azokra, akik bormérési engedély nélkül bált tartottak. Legtovább a közigazgatástól távol eső tanya-vidéken: Átokházán, Csorván, Csengelén tudtak a fiatalok csutrit rendezni: itt még az 1930—40-es évek fordulóján is ez volt a legelső szórakozási alkalom.

A csutri kedves emléke szinte valamennyi tanyai embernek, s különösen szívesen említik a szabad ég alatt tartott bálokat: „Nyáron összemöntünk az erdőszar-
kon, a fák hűvösében, ott táncoltunk.” Legényéletük, nagylányéveik leggyakoribb társas összejövele volt. Ritkán kínált ismerkedési alkalmat — hiszen inkább munka közben vagy *gűgyü* közvetítésével ismerkedtek össze —, jobbra az egymást ismerő, szomszédságban, jóbarátságban élő tanyák fiataljainak közös szórakozása. Ez elégítette ki társasélet iránti igényeiket: „Ügy örültünk, hogy jött a vasárnap, möntünk a csutribálba.”

Ugyancsak házi összejövele volt századunk első évtizedeiben a *kukoricamóva*. A kukoricát hajasan szedték, és otthon, rendszerint a tanyaudvaron fosztották. Aki-
nek sok kukoricája termett, fosztani segítséget hívott és zenészeket fogadott, ingyen munkásait főtt kukoricával vendégelte. Éjjél után még táncoltak is a fiatalok. A kukoricamóva részben a munka, részben a közös szórakozás alkalma, kedvelték is a módos gazdáknál tartott *kukoricabálakat*.

Szeptember derekán sok tanyán közös *tányéricaverést* tartottak, amit *ricabál-*
nak is emlegetnek. „*Ricabálon szőlővel kínáltuk a vendégöt.*”

Ismétlődő táncalkalmat nyújtottak még az ún. *misebálok*, melyeket az útszéli keresztelnél vagy a tanyai iskolában tartott mise után rendeztek, többnyire a szabadban. A *körbált* tanyai kocsmában vagy a gazdasági kör székhelyéül választott tanyában hívták össze, ahol kitűzött zászló vagy gyaluforgács jelezte, hogy követ-
kező vasárnap ott bált rendeznek. A katonának besorozott legények a berukkolás előtt itt is *regutabálon* búcsúztak a legényélettől. Módosabb gazdák tartottak *szüret-*
bált is. „A Krisztin családnak sok szőleje volt. Szüret után kitétek egy 30-40 literes hordó bort az udvarra és a munkások (a szüretelő napszamosok) nádcsevén itták a bort.”

Az élet nagy fordulóíhoz kapcsolódó tanyai összejöveleket csak éppen emlí-
tem, mivel ezek általában szélesebb körben ismertek és inkább szokásleírásba kívánkoznak. Keresztelő után szűk körű rokonság: koma, komaasszony, a házaspár szülei, testvérei részvételével ebédet tartanak, aminek a szegedi tájon csök a neve.

A lakodalmat megelőző első, szűk családi összejövele a *jegyváltás* vagy *gyűrű-*
zés. Rendszerint vasárnap tartották. A legény szüleivel, egy-két testvérevel kocsin ment a lányos házhoz. Szokás volt, hogy egy bogrács birkapaprikást vittek maguk-
kal, amit az ott főtt ebéd mellett tálaltak és szorgosan kínáltak a háziaknak. Ma-
gáról a lakodalomról itt csak annyit, hogy századunk első évtizedeiben módos csa-
ládok 25-30, szegényebbek 10-15 házat, illetve háznépet hívtak meg. A szülők, test-
vérek, sógorok, komák mellett elsősorban a jószomszédok és a tanyai tanító voltak hivatalosak. Sajátos összejöveleli alkalom volt a *lagzinézés*. A hívatlanok — asszo-
nyok, lányok, nagyocská gyermekek: *meggyéresi* lányok, *surbankók* — a lakodalmas ház udvarán gyülekeztek. A gazda rendszerint számított erre: a tanyaudvaron egy hordó bort, asztra paprikást, kalácsot készített nekik. Nagyobb lakodalomra sok-
szor ötvenen is *összebandáztak*: ettek-ittak, énekeltek, miután a vőfély elment a menyasszonyért, a zenészek az udvaron elhúzták a *lagzinézők táncát*. Megvárták a menyasszony érkezését, majd sötétedéskor elszéledtek. Némelyek több kilométerre

levő tanyába, más dűlőbe, tanyasorra is elmentek lagzit nézni. E spontán szerveződé, de ismétlődő összefogás a második világháború után maradozott el.

Az 1890-es évek óta a tanyák népe Alsó- és Felsőközponton, az utóbbi évtizedekben az új tanyaközpontokban temetkeznek. A tort a halottas háznál vagy — ha a rokonság szétszórtan, messze lakott egymástól — a tanyaközpont vendéglőjében tartották. Tömörkény olyan esetről ad hírt, amikor a tort az alsóközponti templom melletti tágas mezőn ülték meg. (Temetések rendje a szegedi határban. Munkák és napok a Tisza partján. 1963. 340.)

A tort a tanyákon ma is megtartják, olyan erős a megkötő hagyomány, hogy a halottnak járó végtisztesség elképzelhetetlen nélküle. Ma már mindenütt birkát vágnak.

A paraszti vallásosság legünnepélyesebb megnyilatkozása — egyben összefogás — a búcsúhoz fűződik. A tanyán élő nemzedékek vallásosak voltak, de nem buzgó templombajárók. Nem is lehettek, hiszen a hatalmas kiterjedésű tanyavilágban legelőbb a századfordulón épült templom Alsó- és Felsőközponton (A Lengyel család kis kápolnát emeltetett az 1840-es években a mai Zákányszék központjában). A távoli tanyákról csak az esztendő nagy ünnepein (karácsony, húsvét), vagy jeles alkalommal (pl. lakodalom) jutottak el templomba.

A tanyák népe kb. századunk közepéig rendszeresen és tömegesen látogatta a szeged-alsóvárosi *havibúcsút* (augusztus 5.). Ezen kívül legnagyobb számban a szentkúti búcsúra (Pálósszentkút, ma Petőfiszállás) jártak el, különösen az oda közelebb lakó felsőtanyaiak. Amióta az újabb tanyaközpontokban templom épült (Szatmaz, Ásotthalom, Csengele), ott is tartanak búcsút, mely egyébként máig az első rokonlátogatási alkalom az esztendőben. Fontosabb, mint a farsang, mivel búcsúra a távolra szakadt testvéreket, atyafiakat is hazavárik, akik farsangon nem vállalkoztak hosszú utazásra. Búcsú előtt minden tanyában nagy a készülődés: birkát nyúznak, sütnek-főznek a rokonok megvendéglésére. Délután az összegyűlt atyafiság a vásári árusok sátrai között nézelődik, búcsúfiát vásárol, a fiatalság a körhinta, a céllövöldék körül tolong. A búcsúnak a múltban is volt profán jellege, s ma egyre inkább ez kerül előtérbe — a rokonlátogatás, rokoni találkozás s egy napra a közös, sokezeres sokadalomban elvegyülő szórakozás alkalmá a tanyaiak és bárhonnán „hazalátogató” vendégeik számára.

Eddig a tanyai társasélet spontán szerveződő hagyományos összefogásait vettem számba, a közösségi életnek olyan alkalmait, melyeket a tanyán élők — ha olykor külső példák nyomán is, de — maguk alakítottak ki. A szegedi tanyákon létesültek olyan egyesületek, társulások, amelyek intézményesítették a társasélet különböző alkalmait. Nagyobb múltra a szőlőhegyi gazdaságok tekintenek vissza.

A *hőgyben* szőlőt birtokló gazdák maguk közül *öreggazdát* választottak, rendszeresen két esztendőre. Sorba ment ez a tisztség, mint Tápén a bíróság. Az öreggazda szüret után egyik vasárnap tűzte ki a csöszfogadást, s erre az alkalomra a gazdaság pénzéből birkát vásárolt. A gazdák rendszerint a csöszházban gyülekeztek, meghallgatták a csösznek ajánlkozó zselléreket, és a legalkalmasabbal megegyeztek egy esztendőre. Becsületes, jó magaviseletű csösz szerződését többször is meghosszabbították. Csöszfogadás után az öreggazda beszámolt a gazdaság pénzügyeiről, megszavazták, mennyit fizessenek a következő évre, majd birkapaprikást ettek, bort ittak rá. A hegygazdaság, rendszerint a csöszház mellett, harangot és keresztet állíttatott. Legrégibbnek az alsótanyai *Kászonyihegy* gazdasága látszik, a Domaszék 796. sz. tanya udvarán levő keresztjén ez olvasható: „Emeltette a Kászonyi Gazdaság 1769—1939”.

Mozgalmasabb társasélet volt a tanyai gazdakörökben. 1880-ban létesült a „Szegedi Gazdasági Egyesület”, melynek vezetőségébe úri birtokosok, módos városatyák kerültek. Ezután alakultak gazdasági egyesületek a Szegedhez közeli tanyákon — a század elején Szűts Mihály 10-12-t említi —, a távolabbi határrészekeken pedig csak az első világháború után, Atokházán pl. 1928-ban alakítottak gazdakört.

A századfordulóig gyakoribb, hogy tehetős gazdatanyákon működött a kör, ahol bormérést nyitottak. Később több módos szőlősgazda kapott bormérési engedélyt, így az 1900-as évektől már tanyai kocsmák a gazdakörök székhelyei. Minden kocsmának megvolt a maga vonzási köre, s az ott lakó gazdák lettek a kör tagjai. A kör a vagyonos gazdákat és a kisparasztokat tömörítette (5-6 holdtól felfelé), pár holdas törpebirtokos és napszámos nem volt tagja, de elmehetett a kör rendezvényeire.

Nyáron havonta tartottak *körbált*, melyre a 30-as években már nyomtatott meghívót küldtek szét a kör küldöncével. A tagok a belépti díjnak csak felét fizették. Népszerű összejövetelük volt az aratóünnepség. A domaszéki gazdakör ilyenkor minden évben két aratópárt — jó munkás aratórészeszt és marokverőt — megjutalmazott: a részes kaszát, a marokverő sarlót és fejkendőt kapott. Az utóbbi évtizedekben többfelé szüreti bált is rendeznek. A vendéglő báltermét földíszítik színes papírszalagokkal, almát, szőlőfürtöket akasztanak a díszek közé, melyekből mindenki csenhet, de ha a kijelölt „csőszök” a lopást észreveszik, a tettet a „bíró” elé viszik, aki tréfás büntetést szab ki.

Télen a gazdakörökben mezőgazdasági tanfolyamokat is szerveztek, ahová Szegedről hívtak előadókat. Kogutovicz Károly professzor és munkatársai az 1930-as években több gazdasági tárgyú előadást tartottak Alsótanyán. Sok tanyai ember itt ismerte meg a szőlő- és gyümölcsstermelés, a korszerű állattenyésztés eljárásait. Több körben könyvtárat is létesítettek, műkedvelő színjátszó csoportot alakítottak, mely többnyire népszínműveket mutatott be a kocsmá nagytermében. Így a gazdakörök a művelődés terjesztésének fórumaivá is váltak a század 20—30-as éveiben.

*

A társasélet alkalmi korszakok szerint változnak. A termelőszövetkezeti gazdálkodás új munkatársulási formákat hívott életre, sommásan fogalmazva: a családi összefogás helyére a csoportmunka lépett — ugyanakkor ahol a családdal történő munkavégzés továbbél, ott fennmaradt több régi munkatársulás. Nincsen már a tanyákon *csutribál*, *kukoricabál*, *misebál*, elmaradtak a lagzinézők és a nagy dísznótorok, megszűntek a hegygazdaságok és a gazdakörök — ám egyre népesebb lakodalmakat tartanak, nő a névnapok szerepe, és új összejöveteli alkalmak is jelentkeznek. Terjed az a szokás, hogy az idős szülőknak aranylakodalmat tartanak, melyre összejönnek a gyermekek házastársaikkal, családjukkal. A közös gazdaságok legnagyobb összejövetele a zárszámadási közgyűlés és vacsora, amit a község vagy a szövetkezeti művelődési házában rendeznek. Kisebb, munkahelyi közösségekben is egyre gyakoribbak a vacsorával egybekötött társas összejövetelek. Ezzel csupán jelezni kívántam a mai társasélet néhány jelleményét, illetve tendenciáját.

Áttekintve a hagyományos társas összejöveteleket, úgy látom, hogy ezeknek kiemelkedő szerep jutott a szellemi kultúra hagyományozásában, fenntartásában. Disznótorokon, farsangoláskor, névnapokon, kukoricamóván, téli szomszédolásokon hangzottak el azok a betyártörténetek, balladák, dalok, hiedelemmondák, melyeket az idősebbek, középkorúak máig emlegetnek.

Tanulásgul összegezhetem azt is, hogy a tanyai ember nem élt magára hagyatva. Minden család beletartozott egy olyan kis közösségbe, amelyet a kölcsön- és segítségmunkák, a hagyományos összejöveteli alkalmak fűztek össze. Ennek a kis közösségnek a magja a szomszédság, és részei a rokonok: elsősorban a szülők, a testvérek, a sógorok, a komák vagyis a gyermekek keresztszülei. Az örökföld szétosztásakor ugyan a szomszédba nem ritkán testvér került. Ez a lokális kis közösség — úgy is mondhatjuk: szomszédi kör — nyújtott támaszt a segítségre szorult tanyai családnak, mindenik elsősorban ezen belül élt társaséletet. A várososhoz már laza szálakkal kapcsolódó szegedi tanyákon sok-sok ilyen kis közösség adta a tanyai embernek az összetartozás tudatát, ami nélkül egyetlen népesség sem élhet.